

RADNAI ISTVÁN

Nagyapa hazatér

Ismerem Mátét, iskolaelső volt.

A nagyapja és az ópapa jóbarátok voltak. Bankban dolgozott az enyém. Az övé mérnök volt. Ópapa mellényzsebből átadott neki húszezer koronát, becsületszóra. Húszezer koronát aranyban. Vett egy telket belőle, és stílusos vidéki házat tervezett.

Pasaréten akkor legfeljebb kertészet és tehenészet működött. Erdős hegyek közt, egy dombon a szántók szélén ez lesz az első villa, dicsekedett. Majd meglátod a favázás verandámat!

Még maga Máté, az unokája sem látta volna meg soha, ha anyám nem vitt volna arrafelé sétálni, és nem mesélte volna el a villa történetét.

A nagyapja bevonult, úgy ahogy kell: „megállj, kutya Szerbia!”. A felvirágozott vonat már az orosz frontra indult.

Máténak én meséltem el a később államosított ház történetét. Azt sem tudta, vajon merre lehet. Egyébként is legendának tartotta a létezését, bár a nagyanyja emlegette. Annyian meséltek arról, hogy elvették ezt, elvették azt. Voltak náluk vendégek, akik valami üzletet, sőt gyárat emlegettek. Egyedül a suszter nem emlegetett semmit, talpalta a folt hátán folt cipőket és árulta a saját készítésű cipőkrémet, amíg szövetkezetbe nem tereltek. Talpalta tovább a cipőket, ült a háromlábú széken. Nem is járt vendégségbe, csak kalapált a boltjában. Csak a cégtáblát cserélték le. Az én cipőm is lyukas volt, nem csak Máté kinőtt cipője, amit elől ki is kellett vágni. Volt ugyanis még egy háború, de az már a mi életünkben.

Ópapán segített volna a berolnizott arany, elvégre a pénztárterem igazgatója adott a bank hírnevére. Volt pénze, az aranyat berolnizta. Ópapa póttartalékos, nem hívták be. A bank nagyhatalom.

Nagyapám egymillió koronája a pánccéltéremben pihent. Állampapírokban. A nagy orosz állam nem megy tönkre, gondolta, amikor orosz kövnyeket vett. Anyám hallotta – a gyerek mindenre figyel –, ahogy Schrameck bácsinak dicsekedett. Egy-egy viccre is emlékezett anyám, amit egymásnak meséltek. Volt köztük szalonképes is. A többi csak férfiak közt hangzott el, nem volt hölgyek fülének való. Anyámról azt hitték, már régen alszik.

A hiperinfláció után a családunk kisebb lakásba költözött.

Hallottam róla és az eladott antik bútorokról, dédanyám falánkságáról pedig legendákat. A sok éhezés a háborús időkben visszaüt.

Máténak megmutattam, ez az a ház, amely valaha az ő családjuké volt.

A sofőr az utcán mosta, fényesítette a batárt. A rendszám, az állami autót az jelentette, hogy nem tanácsos a környéken nézelődni. Ilyen reprezentatív autót csak nagykutyának utaltak ki. A ZISZ a Sztálinról elnevezett gyárban készült. Az Opel-gyárat negyvenötben egyszerűen leszerelték, és párezer kilométerrel arrébb tették. Így történt, hogy Hitler és Sztálin ugyanolyan kocsiból integettek a díszszemléken. Tulajdonképpen váltották egymást, mint a szövőnő, reggel hatkor, amikor a sziréna jelezte, hogy vége az éjszakás műszaknak és leváltották, a helyére állt a másik.

Vagy ötvenszer lehullottak a levelek. A mi ferencjósokánk a franciskánusok attemplomában naponta elmondja: „Mindent megdöntöttem, mindent megfontoltam!” Szent Péter eleinte még megróttta, aztán ráhagyta. Tizenötben vége a hadi sikereknek, tizenhatban – még a teljes összeomlás előtt – békésen elaludt ő császári és királyi felsége a tábori vaságyon. Tizennyolc éves kora óta katonának képzelte magát. Schratt Katalin a megmondhatója, nyikorgott-e, ahogy egy vaságyhoz illik.

Máté nagyapja az eltűntek listájára került. A Breszt-Litovszki felemás béke sem varázsolta haza. Lev Trockij világforradalmár azzal csak időt nyert.

Egyetlen fia felcseperedett. A képe előtt néhány évig gyertya égett. Estétként imádkoztak.

Máté szüleiről nem tudok semmit. Ő maga karriert futott be kilencven után. Többször látom a tévében.

*

A hajógép dohogott. Nem lehetett tudni, hogy ez még a tenger vagy már az Ob. Nemzetközi társaság gyűlt össze a fedélzeten. Amire még emlékezett: a Transzszibériai vasutat Novoszibirszknél érik el. Ha nem jön újabb ukáz. Ha nincs szén, vesztegelnek a semmi közepén. A folyással szemben nem tudnak haladni. Márpedig az ellátás akadozott. Szerencséjük volt, valahol a tajga és a tundra határán legalább fát kaptak szén helyett.

Vagy egy hete küszködtek felfelé a tengernyi folyamon, Novoszibirszk nem akart közeledni. Ott kapnak szenet, mondja a második tiszt. A hajó hirtáztatta a gyomrukat, bizonytalanul lépkedtek a fedélzeten. Ennél a kis sebességnél gorombán meg-megdobta az örvény. Az öreg lehányta a másodtiszteket, nem jutott el a korlátig a tisztú kantinból. Kikötöttek ivóvízért. Az élelem is fogytán volt. A kacskakezü hegylakó halála után nagy volt a nyüzsgés.

Novoszibirszkben kiürítettek a részükre két kocsi. Az utasokat egyszerűen leszállították. Az öregnek a valamikori szalonkocsiban jutott hely. Annyi kitüntetés húzta félre a kabátját. Mindent vagy semmit! Azt hinned, hogy összevásárolt néhányat. Nagy tisztelet övezte. Ennyi elismerést kapott. Vajon azért, mert annak idején ő is a cár ellen harcolt? Végre legalább Novoszibirszk, a hajó mehet nélküle, ahová akar!

Elindult az expressz. Két világ határáról halad mindig csak nyugatnak. Elindult, hihetetlen!

Itt, a világ végén a főmérnöknek az, nemcsak a tundra. Még mindig és még sokáig. Szibéria.

Ott nem hullott le a lomb, egyszerűen ráfagyott a fára. Hogy eszébe jutott-e a pofaszakállas uralkodó ígérete, ki tudja? Mielőtt a levelek lehullának – így szólt az elhíresült mondása.

Nyár lesz, mire hazaér, ha egyáltalán.

Ő még fogolyként is jobb ellátást kapott, mint a többiek. A komisszárok kivételeztek vele, mert szükségük volt szaktudására. Kiemelték a barakkból. Később saját szobája, majd önálló lakása lett a gyári lakótelepen. Most útnak indították. Már nem is remélte, elbizonytalanodott az új körülmények között.

Két napig álltak a nyílt pályán, egyre hidegebb volt a vagonban. Kiderült, hogy elakadtak a hóviharban, még az Urált sem érték el. Perm vagy kétezer kilométernyire van Novoszibirszktől, nincs ember, aki felfogja, hogy ez mennyi! Egy Moszkva melletti táborba kerültek. Le kellett adni a ruhájukat. Fürdő. Három napig tetűirtás. Elkülönítés. Orvosi vizsgálat. Elkülönítés. Kalória, másfajta étkezés. Valamilyen por, néha tableta. Puffók lett az arca, mint a barokk anyalkaké.

Egy hónap múlva kisebb csoportokra osztották őket, a gulágosokkal együtt indultak haza.

– Kérem, én nyugdíjas főmérnök vagyok.

– Maga itt most szabaduló hadifogoly – mondta tagoltan az egyenruhás, minden szóra külön nyomatékot helyezve.

Ilyen parolit még nem látott.

– Megtehetném. Megfenyíthetném.

Aztán legyintett a belügyi százados.

– Menjen!

Ez volt az első és utolsó eset, hogy megszólalt. Odaállt, ahová állították. Ment, ahová beosztották. Itt nem változott semmi! – gondolta magában.

Megérkeztek Záhonyba. Itt magyar szó járta, de semmivel sem kedvesebb.

Kapott két papírt.

– Ezzel váltson jegyet! Magatartási szabályok, figyelmesen olvassa el Zsebpénz.

Szigorúan nézett rá. Odatette az ujját.

– Itt írja alá, meg itt, meg itt!

Ilyen szúrós szemű emberrel még nem találkozott.

A vonat befutott a Nyugatiba. Egy külső vágányon félreállították. Kiderült, hogy figyelték egész úton. Egy civil ruhás kísérte ki. Lepecsételték a papírját. Nem kell jegy a buszon, villamoson. Elég, ha ezt felmutatja, adták vissza a nyílt parancsot.

Itt mindenki magyarul beszél – motyogta magában, mintha csodálkozna.

Megkérdezték, hogy a város melyik részére megy. Zavarba jött, mert annak az utcának még neve sem volt, amikor bevonult.

A telepen teljesen elszokott a városi élettől. Ráadásul a városok is megváltoztak. Műszaki ember lévén sok mindenről tudott, és el is látták információval. A szabadalmi joggal édeskeveset törődtek. Behoztak járműveket, berendezéseket azzal, hogy tessék lemásolni! De ő ezzel nem elégedett meg, ami a gyártelepet elhagyta, jobb adottságokkal rendelkezett. Figyelembe vette a hőmérséklet szélsőséges ingadozását és az utak állapotát. Időnként el kellett kísérnie az anyagbeszerzőket és kiválasztani, amire szüksége volt.

Kint volt az utcán, teljesen magára utalva. Nézelődött. Erre a megváltozott városra és a pusztítás nyomaira, a belövések helyén látható csupasz téglára és a csonka házakra nem számított. Persze az épületek stílusa is meglepte, annyira más minden, mint Szibériában.

A saját házánál mogorván fogadták. Kijött valaki és a kapun keresztül rászólt. Pisztolytáska volt a derékszájában. Megmondta, kit keres.

– Itt ne keresse! – fordult vissza. Becsapta az ajtót és eltűnt a házban. Ezt a viselkedést ismerte. A világ egyébként olyan ismeretlen volt a számára, mintha nem is a hazájába került volna vissza. A szavakat is kereste. Láta, hogy akiket megszólított, akiktől segítséget kért, mintha megijedtek volna tőle.

A Pasaréti téren bement a plébániára. Bement a neveket. Ilyen híveket nem temettek mostanában, volt a válasz. Csodálkozott, hogy a pap reverendában van. Ezek szerint nem ferences barát. Hová lettek a szerzetesek? Azt mondta egy járókelő, hogy menjen a rendházba, neki nem jutott volna eszébe a papoknál érdeklődni. Az új templom tornya eligazította. A környék ismeretlen volt, az utóbbi negyven évben épülhetett ki ennyire. Ő szinte telepesnek számított, amikor eszébe jutott a városon kívül építkezni.

A pap becsukta a vastag könyvet. Próbálkozzon a tanácsnál, magyarázatul hozzátette, az előjáróságon. Röstelkedve megjegyezte, hogy elfogyott a pénze.

– Honnan szabadult? – kérdezett vissza nyersen az ismeretlen pap. Nem tudhatta, hogy az állam helyezte oda a papot.

Kifordult az ajtón. Dicsértessék, jutott eszébe, maga elé mormolta. Az ajtó mögül nem jött válasz.

Kifelé menet látott egy barátot habitusban, a ferencesek barna öltözkéiben. Az ő idejében is ilyen ruhában jártak a kolduló barátok. A szabatos kifejezések persze nem jutottak eszébe, körülírta őket. Papot, pópát odakint csak akkor látott, ha kiutaltak neki egy transzport új munkaerőt. Irdatlanok a távolságok, szökni nem érdemes.

A tanácsnál sorolta a neveket. Mindegyikre a fejüket rázták. Abban az utcában nem lakik.

– Voltam a régi házamban, ott tényleg nem.

– Mondja még egyszer a nevét! – szólt erre a hivatalnok.

Ránézett, az állapotára, aztán a kezére, amelyben valami iratokat szorongatott.

– Szerepel a nyilvántartásban. Holttá nyilvánították. Határozat van róla.

Szédült az éhségtől. Megtántorodott.

– Hozok vizet – állt fel az ügyintéző. Mintha kicsit nyüzött lenne ez az ember – gondolta magában a szőke asszony, és a fejét csóválta. Bár nem erősen, a hajtincsei mégis átrendeződtek. Kisimította az arcából.

– Itt van az összes papírom. Egy orosz nyelvűt is elővett.

– Amnesztia?

Ráhagyta.

– Hol kaphatok segílyt?

Az ügyintéző egy emelettel feljebb küldte, azzal, hogy majd jöjjön vissza.

Aztán telefonált valahová, közben lapozta a telefonkönyvet.

Egy ilyen nevűt talált. Megmondta a címet. Hozzátette:

– Nem én mondtam.

Gyalog indult el. Legalább három kilométer.

Délutánra ért oda.

Máté nyitott ajtót, a vendég megmondta a nevét.

– Így hívták az apámat.

– Meg a nagyapádat – válaszolta az ismeretlen.

– Mama – szólt be a szobába –, gyere ki!

– Megismersz, Gréti? – szólalt meg a szibériai főmérnök.